

Eleştirel Bakış Açısıyla Stratejik Enerji Kaynakları ve Yaptırımlar Konusu

Doç. Dr. Anıl Çağlar ERKAN

1973 Küresel Petrol Krizi dünya enerji tarihi açısından son derece önemli dönüm noktalarından birisidir. Zira Yom Kippur Savaşı'nın tetiklediği Petrol Krizi, kısa bir süre içerisinde küresel ölçekte bir sorun haline dönüşmüş ve enerji tarihine geçecek son derece önemli izler bırakmıştır. Bununla birlikte 1973 Küresel Petrol Krizi'nin önemi sadece enerji güvenliğinin taşımış olduğu kritik önemin farkına varılmasıyla sınırlı değildir. Nitekim enerji güvenliği hususu bu noktada bir nevi genel başlık niteliğindedir. Bu doğrultuda asıl önemli olan enerji güvenliğiyle ilişkili endişelerin ortaya çıkmasının nedenleridir. Zira söz konusu hadiseyle birlikte enerji güvenliği endişelerini tetikleyen başlıca hadise petrol gibi günümüzde olduğu gibi o yıllarda da en önemli stratejik enerji kaynaklarından birisinin uluslararası siyasette etki aracı olarak kullanılmasıdır. Dolayısıyla bu perspektiften ele alındığında 1973 Petrol Krizi'nin dünya enerji tarihi açısından son derece önemli dönüm noktalarından birisi olarak nitelendirilmesi daha net anlaşılacaktır. Zira yaşanan hadisenin hemen ertesi günden itibaren stratejik enerji kaynakları günümüze kadar belirli zaman aralıklarıyla bir nevi diplomatik silah olarak kullanılmıştır. Nitekim stratejik enerji kaynaklarının bu yönde kullanılmasının en popüler örneklerinden birisi şüphesiz 2000'li yılların başından itibaren Rusya Federasyonu (Rusya) menşeli doğal gaz temelli yaşanan krizlerdir. Bu süreçte yaşanan her bir hadise tarihe enerji güvenliği sorunu olarak geçmiştir. Dolayısıyla son derece olumsuz etkilere neden olmuş ve başta Avrupa ülkelerinde olmak üzere dünyanın çeşitli coğrafyalarında ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Buna karşın stratejik enerji kaynakları bir şekilde devletlerin dış politikalarında sıklıkla başvurduğu diplomatik etki aracı olmaya devam etmiştir.

Kırım'ın İlhakı ve Enerji Konusunun Yaptırımlar Kapsamında Dahil Edilmesi

2000'li yıllar, dünya enerji tarihinde tartışmasız birbirinden tamamen zıt olan iki çağın başlangıcıdır. Bu doğrultuda 21. yüzyıl hem doğal gaz çağının hem de doğal gaz menşeli krizler döneminin başlangıcı olarak nitelendirmek mümkündür. Bununla birlikte bilhassa 18 Mart 2014 tarihinde Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi gerek enerji tarihi gerekse doğal gaz menşeli krizler dönemi açısından son derece önemli bir dönüm noktasıdır. Öyle ki yaşanan bu hadiseyle birlikte stratejik enerji kaynakları sadece üreticilerin sıklıkla başvurduğu bir silah olmanın ötesine geçerek aynı zamanda tüketiciler (ithalatçı konumundaki ülkeler) tarafından da manipüle edilebilir hale gelmiştir. Dolayısıyla stratejik enerji kaynakları artık tüketicilerce uluslararası hukuk düzeninin sağlanması amacı taşıyan diplomatik yaptırımların parçalarından birisidir. Zira yaptırımların aynı zamanda uluslararası hukukta kuvvet kullanma yerine tercih edilerek uluslararası barışı ve güvenliği korumaya da hizmet ettiği göz önüne alındığında yaşanan bu gelişme ilk bakışta son derece olumlu gibi görünmektedir. Nitekim 2014 yılında Kırım'ın ilhak edilmesine karşı tepki olarak uygulamaya konan yaptırımların kapsamı göz önüne alındığında herhangi bir ciddi olumsuzluk söz konusu değildir. Öyle ki bu süreçte uygulamaya konan yaptırımlar enerji ticaretini doğrudan kapsamamakta, daha ziyade orta ve uzun vadeden itibaren olumsuz etkilere neden olacak hususları içermektedir. Örneğin Rusya'nın Arktik Bölgesi'ndeki enerji faaliyetlerini yürütebilmesi için gerekli olan teknoloji ve donanımların ticaretinin yasaklanması söz konusu yaptırımlar kapsamında yer almaktaydı. Nitekim Kırım'ın İlhakı ve Ukrayna'nın doğusundaki çatışmalar gibi son derece ciddi uluslararası hukukun ihlal edildiği tartışmalarına neden olan hadiseler karşısında stratejik enerji kaynaklarının bu boyutta uluslararası yaptırımlara dahil edilmesi son derece rasyonel görünmektedir. Fakat aynı şeyleri 24 Şubat 2022 tarihi sonrası için söylemek çok da doğru değildir. Zira halihazırda devam eden Rusya-Ukrayna arasındaki silahlı çatışmaların başlangıcından itibaren aşamalı şekilde yürürlüğe konan Moskova'ya yönelik uluslararası yaptırımlar ilerleyen zamanlarda farklı bir hal almaya başlamıştır. Öyle ki stratejik enerji kaynaklarını da kapsayan söz konusu yaptırımlar dünya enerji tarihinin gidişatını ciddi ölçüde etkileyebilecek niteliktedir. Zira bilhassa ABD ve AB öncülüğünde uygulamaya konan ve sayısı

on binlerle ifade edilen yaptırımlar her geçen gün stratejik enerji kaynaklarının bütün boyutlarını kapsayacak şekilde giderek genişletilmektedir. Bu doğrultuda son olarak Kasım 2024'te ABD'nin Gazprombank'a yönelik yaptırımları uygulamaya koyduğunu açıklamasıyla birlikte stratejik enerji kaynaklarının büyük oranda kapsama dahil edilmesi gibi bir durum söz konusudur. Zira söz konusu yaptırımlar doğrultusunda ABD, Rusya'nın enerji devi ve milli doğal gaz şirketi olan Gazprom'a yönelik ödemelerin alındığı Gazprombank'ı finansal sistemden çıkarmıştır. ABD'nin yapmış olduğu bu hamleyi kritik bir gelişme haline getiren ise etkilerinin salt Rusya ile sınırlı olmamasıdır. Nitekim yaptırım kararının ardından, Türkiye dahil Gazprom'dan doğal gaz ithal eden pek çok ülke ödemelerde sorunlar yaşamaya başlamıştır. Dolayısıyla Gazprombank'a uygulanan yaptırımlar her ne kadar Rusya'yı hedef alıyormuş gibi görünse de bu sadece gerçeğin bir boyutudur. Çünkü tartışmasız Gazprombank'a uygulanan yaptırımların etkileri sadece Rusya ile sınırlı değildir. Nitekim Rusya'nın enerji alanındaki finansal faaliyetleri sınır aşan niteliktedir. Bu bağlamda ABD'nin Gazprombank'a uyguladığı yaptırımlarla, yalnızca Rusya'nın finans ve enerji sektörünü değil aynı zamanda dolaylı bir şekilde de olsa ilişkili bir takım ülkeleri de etkileyebilme amacı taşıdığı aşikardır. Bu bağlamda bilhassa son yaşanan bu gelişmeyle birlikte ABD'nin uluslararası yaptırımları asıl amacının dışına çıkarma çabası içerisinde olduğunu iddia etmek mümkündür. Şüphesiz yaşanan son gelişmeler bu denli önemli bir iddia için yetersiz görünmektedir. Buna karşın ABD'nin Gazprombank'a yönelik yürürlüğe koyduğu yaptırımlar, yakın tarihte yaşanan bazı gelişmelerle birlikte değerlendirildiğinde söz konusu iddianın temelsiz olmadığı daha net anlaşılabacaktır. Söz konusu hadiselerden en önemlileri ise Ukrayna-Rusya arasındaki doğal gaz transit anlaşmasının henüz daha yenilenmemesi, Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2 doğal gaz nakil boru hatlarının şaibeli şekilde devre dışı kalmasıdır. Bu bağlamda söz konusu hadiselerin ertesinde kış mevsiminin etkisinin giderek arttığı bir zamanda ABD'nin yaptırımları yürürlüğe koyması bir nevi Beyaz Saray'ın asıl niyetini ortaya çıkmasına neden olan yapbozun son parçası olarak nitelendirmek mümkündür.

Uluslararası Yaptırımlar Giderek İnsanlık Suçuna Dönüşüyor

Uluslararası yaptırımlar, her geçen gün uluslararası hukuk düzeninin tesis edilmesi amacı taşıyan barışçıl yöntemler olmaktan uzaklaşmaktadır. Zira son yaşanan hadiseler uluslararası yaptırımların asıl hedefinden ciddi biçimde sapmaya başladığına işaret etmektedir. Nitekim unutmamak gerekir ki uluslararası hukuk açısından insani güvenlik tehditleri ve/veya insanlığa karşı işlenen suçlar sadece savaş ya da çatışmalarla sınırlı değildir. Öyle ki bilhassa ağırlaşan kış koşullarında toplumların doğal gaz gibi stratejik enerji kaynaklarına erişimlerinin uluslararası yaptırımlarla engelleme girişimleri aslında bir nevi insanlık suçuyla eş değerdir. Çünkü doğal gazın da içerisinde olduğu stratejik enerji kaynakları toplumların yaşamsal fonksiyonlarının sürdürülebilirliği için gerekli olan en hayati girdilerdendir. Bu doğrultuda doğal gaz gibi toplumların temel ihtiyaçlarından birisi haline gelen doğal gazı erişimi kısıtlamaya çabasıyla ABD bir nevi insanlık suçu işlemek teşebbüsündedir. Dolayısıyla böylesi bir insanlık dramı için çok geç olmadan uluslararası yaptırımların asıl amacına uygun hale getirilmesi ve ölçülü bir şekilde revize edilmesiyle mümkündür.

Sonuç

Stratejik enerji kaynakları toplumların fonksiyonel işlevselliğinin sürdürülebilirliği için ihtiyaç duyulan en hayati girdilerdir. Bununla birlikte her ne kadar stratejik enerji kaynaklarının temini önemli ölçüde ekonomik faaliyetler kapsamında gerçekleştirilse de asıl olan bunun çok daha ötesindedir. Dolayısıyla stratejik enerji kaynaklarının kapsamı sadece ekonomik ya da ticari ilişkilerle sınırlı değildir. Bununla birlikte stratejik enerji kaynaklarını aynı zamanda sıradan emtialar olarak görmemek gerekmektedir. Zira stratejik enerji kaynakları, karşılıklı bağımlılık gibi kendine has özellikleri olan bir ilişki türünün istisnasız bütün niteliklerini yansıtmakta ve aktörler arasındaki bu alandaki etkileşimler ise enerji diplomasisi gibi bağımsız bir alanda gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla stratejik enerji kaynaklarını uluslararası siyasetin olağan

akışında sıradanlaştırmamak gerekmektedir. Nitekim stratejik enerji kaynakları uluslararası siyasette kompartımanlaştırılması gereken kritik alanlardandır.